

شورای عالی حوزه علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران

مدرسه علمیه عصمتیه شهرستان بابل

تحقیق پایانی سطح دو (کارشناسی)

موضوع:

رابطه تعقل و تعبد از دیدگاه اسلام

استاد راهنما:

آقای عباس اسدی

استاد داور:

حجت السلام والمسلمین آقای عسگر نصیرایی

پژوهشگر:

کوثر زاهدی

زمستان ۱۳۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

این اثر را به پیشگاه مقدس چهارده معصوم (ع) بالاخص سرور بانوان عالم حضرت فاطمه زهرا (س) و یوسف زیبارویش حضرت امام مهدی (عج) و همچنین تقدیم به ساحت مقدس عمه بزرگوار امام زمان (ارواحنا فداه) دختر والا مقام باب الحوائج حضرت موسی بن جعفر (ع) خواهر مکرمه ثامن الحجج حضرت علی بن موسی الرضا (ع) کریمه اهل بیت (ع) حضرت فاطمه معصومه (ع) تقدیم میکنم.

تقدیر و تشکر:

حمد و سپاس پروردگاری را که به بنده توفیق عنایت فرموده تا بتوانم این تحقیق را به اتمام برسانم بر خود لازم میدانم از تمامی کسانی که در مراحل مختلف این تحقیق بنده را یاری کرده اند؛ از خانواده محترم به خصوص مادر و همسر عزیزم که زحمات زیادی را متحمل شده و همچنین خانم صالحی مسئول پژوهش و تمام استادان بنده در مدرسه ی عصمتیه قدر دانی کنم.

و در پایان تشکر ویژه ای از محضر استاد آقای اسدی دارم که با صبر و حوصله فراوان هدایت و راهنمایی بنده را در این پایان نامه بر عهده گرفته اند و با تذکرات مفید خود اینجانب را در رفع کم و کاستی ها یاری نمودند.

یک مساله تامل برانگیز که این روزها بیش از پیش مد نظر است چگونگی سازگاری تعقل و تعبد است. آیا تعقل جدای از تعبد است یا در راستای آن است؟ در اسلام به کدام یک بهای بیشتری داده شده است؟ بعضی از افراد که خود را متجدد و لیبرال دینی می دانند سعی می کنند که تمامی احکام دین را با عقل بشری بسنجند و مصلحت عقل خود را بر حکم خدا ترجیح می دهند. در مقابل گروه های معمولاً سنتی تعبد را در تمامی مراحل پذیرش و عمل؛ به دین را واجب می دانند و به عقل مجال اظهار نظر نمی دهند. بنابراین مساله محوری که این پژوهش در پی پاسخ آن است اینکه: آیا از دیدگاه اسلام خرد ورزی و تعقل انسان در برابر تعهد دینی قرار دارد یا آن که این دو نه تنها امکان اجتماع دارند بلکه تفکیک ناپذیر می باشند؟

تحقیق کنونی به بحث رابطه بین تعقل و تعبد در دیدگاه اسلام می پردازد. عقل به معنای نهی و امساک و تعبد به معنای عبادت کردن و بندگی است. و اسلام به معنای انقیاد و تسلیم می باشد. انسان به وسیله عقل به وجود خداوند و نیاز انسان به هدایت الهی و همچنین نیاز به معجزه برای تشخیص نبی از متنبی و بالاخره به وجود پیامبر پی می برد. حجیت عقل برهانی است که به دلیل راه نیافتن خطا و نسیان در آن می باشد. چون همانطوری که قرآن هرچه می گوید حق است و نیز پیامبر (ص) هرچه می گوید سنت معصومین هم حق است و هوا در آن راه نمی یابد، ره آور عقل ناب هم، حق است. قلمرو تعبد عبارت است از : در مقام عمل بودن بنابراین، در اموری که ارتباط با عمل خارجی ندارد، تعبد و حجت بودن هم معقول نیست. تعبد و بندگی خدا علاوه بر سعادت اخروی و بهره مندی از نعمت الهی در قیامت در همین دنیا هم دارای آثار فراوانی است از جمله، عزت نفس، آرامش و طمانینه.

تقابل بین تعقل و تعبد در غرب و جهان اسلام وجود دارد که منشا تقابل تعقل و تعبد و شکل گیری افراط و تفریط درباره ی عقل و خرد ورزی انسان اشاره شده است. در فرهنگ قرآن و اسلام، عقل و تعبد با هم تعارض و تضادی نداشتند بلکه مکمل یکدیگرند.

در پایان نتیجه ای که بدست می آید عقل و تعبد هر دو حقانیت دارند و هر یک در حوزه عملکرد خود، راجع به مساله مربوط و با توجه به کارکردهایش، کار گشا است. در اسلام و حوزه دین داری نه تنها میان فراخوانی به تعقل و تاکید بر تعبد تعارضی یافت نمی شود بلکه هر یک به تایید دیگری صحنه می گذارد و هر دو در اسلام قابل جمع اند و عمداً و وجوداً ملازم یکدیگرند.

کلید واژه ها: تعقل، تعبد، اسلام، قلمرو تعبد، قلمرو تعقل

- ۱۲- جعفری تبریزی، محمد تقی، عقل و عاقل و معقول، تهران، نهضت زنان مسلمان ۱۳۵۹، ص ۳۹
- ۱۳- جوادی آملی، عبدالله، زن در آینه جلال و جمال، چاپ پنجم، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۱، ص ۲۶۹
- ۱۴- -----، رحيق مختوم (شرح حکمت متعالیه)، ج ۱، چاپ اول، قم، اسراء، ۱۳۸۱، ص ۱۵۸
- ۱۵- -----، زن در آینه جلال و جمال، چاپ پنجم، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۱، ص ۲۶۹
- ۱۶- -----، تبیین براهین اثبات خدا، اسراء، ۱۳۷۴، ص ۱۱۷
- ۱۷- -----، سرچشمه اندیشه، قم، اسراء، ۱۳۸۲، ص ۳۱
- ۱۸- -----، منزلت عقل در هندسه معرفت دینی، قم، اسراء، ۱۳۸۶، ص ۷۱
- ۱۹- -----، تسنیم، ج ۱، ص ۱۷۰-۱۶۹
- ۲۰- جمعی از محققان، فرهنگ نامه اصول فقه، چاپ دوم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ۱۳۸۹، ص ۳۴۳
- ۲۱- خرمشاهی، بهاء الدین، دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، ج ۱، چاپ اول، تهران، انتشارات دوستان، ۱۳۷۷، ص ۶۲۹
- ۲۲- خمینی، روح الله، شرح حدیث جنود عقل و جهل، چاپ سوم، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۲، صص ۳۷ و ۳۸
- ۲۳- خمینی، مصطفی، تحریرات فی الفقه، کتاب البیع، ج ۲، تالیف مصطفی خمینی، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۴۱۸، ص ۴۶۱
- ۲۴- امام خمینی، روح الله، (مناهج الاصول الی علم الاصول)، ج ۱، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۲۴۸ ص
- ۲۵- خویی، سید ابوالقاسم، البیان فی تفسیر قرآن، قم، دارالتقلین، ۱۳۸۴، ص ۱۳
- ۲۶- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، چاپخانه دانشگاه تهران، سازمان لغت نامه تهران، ج ۳۴، چاپ اول، ص ۳۷۴

۲۷- رشیدالدین المبیدی به اهتمام علی اصغر حکمت ، ابولفضل ، تفسیر خواجه عبدالله انصاری، تهران

امیر کبیر، ۱۳۶۱

۲۸- سیاح، احمد ، فرهنگ دانشگاهی عربی به فارسی، ترجمه المنجد الابیجی، چاپ دوم، تهران، فرحان،

۱۳۷۹

۲۹- صادقی ، عبدالله ، مجله مریبان ، زمستان ۸۷ ، شماره سی ، ص ۵ - ۱۵ .

۳۰- طباطبایی، علامه سید محمد حسین، بدایه الحکمه، جامع المدرسین حوزه علمیه قم، موسسه النشر

اسلامی قم، ۱۳۷۴، ص ۶۷

۳۱- -----، المیزان فی تفسیر القرآن ج ۱، چاپ پنجم، دفتر انتشارات اسلامی قم، ۱۴۱۷ ق

ص، ۱۶۹-۱۷۰

۳۲- طباطبایی، محمد حسن، ترجمه المیزان، مترجم: موسوی همدانی، ج ۱۸، بنیاد علمی و فرهنگی علامه

طباطبایی، دفتر انتشارات وابسته به جامعه مدرسین قم، حوزه علمیه قم، ص ۶۱۴-۶۱۲

۳۳- عمید، حسن، فرهنگ عمید، چاپ هشتم، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۱

۳۴- فاضل لنکرانی، آیت الله محمد، مدخل التفسیر، تهران، مطبعه الحیدری، ۱۳۹۶ ق، ص ۱۷۷

۳۵- فخر رازی، احمد بن عمر، التفسیر الکبیر، ج ۳۰، مرکز نشر مکتب الاسلام الاسلامی، ۱۴۱۳ ق، ص

۱۳

۳۶- فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، چاپ مهدی مخزومی و ابراهیم سامرائی، قم، انتشارات اسوه،

۱۴۱۱، ص ۱۲۳

۳۷- فیاض، محمد اسحاق ، (معارضات فی اصول فقه) تقریرات درس اصول فقه آقای خویی، ج ۲، امام

موسی صدر، قم، ص ۱۳۹

۳۸- فیض الاسلام، علی نقی، ترجمه و شرح نهج البلاغه امیرالمومنین (ع)، تهران، خطبه ۱۸۶، بند ۴،

ص ۶۲۸

- ۳۹- فیض کاشانی، محمد حسن، الوافی، ج ۱، چاپ اول، عطر عترت، ۱۴۳۰ ق، ص ۱۲۴
- ۴۰- قریب، دکتر محمد، فرهنگ لغات قرآن، انتشارات بنیاد، قم
- ۴۱- کاظمی خراسانی، شیخ محمدعلی، (فوائد الاصول) تقریرات درس اصول فقه میرزای نائینی، ج ۱، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین قم، ص ۱۳۷
- ۴۲- کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، چاپ اول، ج ۱، قم، اللطباعه و النشر، ۱۴۲۹ ه. ق، ص ۱۶
- ۴۳- مطهری، مرتضی، مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی، انتشارات صدرا، ص ۸۲ و ۸۳
- ۴۴- -----، انسان کامل، چاپ هشتم، تهران، صدرا، ۱۳۷۲، ص ۱۵۶
- ۴۵- -----، اسلام و مقتضیات زمان، ص ۲۹۳
- ۴۶- -----، مجموعه آثار صدرا، چاپ دوم، تهران، صدرا، ۱۳۸۳، ص ۱۰۷ و ۱۰۸.
- ۴۷- معلمی، حسن، معرفت شناسی در فلسفه اسلامی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تابستان ۷۸، ص ۱۳۱
- ۴۸- آیت الله مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر بالرای، قم، انتشارات امیرالمومنین، ص ۳۸
- ۴۹- مکارم شیرازی و همکاران، تفسیر نمونه، ج ۲۲، دارالکتب الاسلامیه، چاپ بیست و سوم، ۱۳۸۳ ه. ش، ص ۳۹۳
- ۵۰- موگهی، عبدالرحیم، احکام تقلید و اجتهاد، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، حوزه علمیه قم، ۱۳۷۶
- ۵۱- موسوی بجنوردی، محمد، منتهی الاصول، ۱۳۷۱، بی نا، ج ۱، ص ۱۲۶
- ۵۲- موسوی خوانساری، احمد، جامع المدارک فی شرح المختصر المنافع، مؤلف احمد خوانساری، قم، اسماعیلیان، ۱۳۶۴
- ۵۳- نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، ج ۹، قم، دانشگاه قم، ۱۳۸۶، ص ۱۵۷
- ۵۴- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام، ج ۲۷، دار الحیاء التراث العربی، ص ۱۰۱

۵۵- ولی تبار فیروزجایی، رمضان، فهم دین، مبانی کلامی، برابند و برون‌داد، چاپ اول، سازمان انتشارات

پژوهشگاه و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰

۵۶- سید محمود، هاشمی، (بحوث فی علم الاصول) تقریرات درس اصول فقه شهید صدر، ج ۲، موسسه

الفقه و معارف اهل بیت، ۱۴۳۳، ص ۱۰۴

فهرست مقالات:

۱- بهرامی، محمد، مقاله منابع حقوق در قرآن، فصلنامه پژوهشهای قرآن

۲- تریمایی، میثم، فقه و فرهنگ، قسمت دوم، گروه حوزه علمیه تبیان، ۸۹/۱۱/۲۳

۳- لطفی، اسدالله، قسمت «تعقل و تعبد در احکام شرعی»، مجله فقه، شماره ۷ و ۸ و ۲۸، بهار و

تابستان ۱۳۷۵، ص ۳۲۵-۳۵۲

۴- معارف عقل، فصلنامه تخصصی، مرکز پژوهشی دائره المعارف علوم عقلی اسلامی، پاییز، ۸۷،

شماره ۱۱، ص ۱۶

فهرست روزنامه ها:

۱- حسینی شاهرودی، دکتر سید مرتضی، دین و عقلانیت، ۹۳/۱۰/۱۴

۲- محیطی، فرشته، روزنامه کیهان، ۱۳۹۳

۳- نعمتی، یعقوب، روزنامه رسالت، ۸۹/۵/۲

۴- میرزایی، سمیه، رابطه عقل و تعبد در دیدگاه دین، حوزه علمیه کوثر، تهران، سطح دو، ۱۳۸۶

فهرست سایت ها:

۱- <http://www.Acsf.Af/index>

۲- www.Bashgah.net

۳- <http://intjz.net/magalat/sh-Agl>

۴- <http://sante-saghi.Blogfa.Com>

[http// www. Maref.Parsemani. Ir](http://www.Maref.Parsemani.Ir)

—۵

[http// www. Daneshnameh. Roshd. ir](http://www.Daneshnameh.Roshd.ir)